

Ιστορία & Ποδητισμός *της περιοχής του Δήμου* *Δομνίστας Ευρυτανίας*

ΠΡΑΚΤΙΚΑ ΣΥΝΕΔΡΙΟΥ - ΤΟΜΟΣ Β

Δήμος Δομνίστας Ευρυτανίας
23, 24, 25 Ιουλίου 2010

ΑΘΗΝΑ 2010

Γεώργιος Αικατερινίδης

Δρ. Λαογραφίας, τ. Διευθυντής Ερευνών Κέντρου
Λαογραφίας Ακαδημίας Αθηνών

Επιτόπια λαογραφική έρευνα τον Ιούλιο του 1966 στην Άμπλιανη

Κύριος σκοπός της αποστολής μου ήταν η αποτύπωση σε κινηματογραφικό και φωτογραφικό φιλμ μορφών και εκφάνσεων της τοπικής ζωής, παράλληλα με καταγραφή πρωτογενούς λαογραφικού υλικού και ηχογράφηση τραγουδιών και μελωδιών¹.

Στο πλαίσιο του σκοπού αυτού κινηματογραφήθηκαν τρεις θεματικές ενότητες με περιεχόμενο τους λαϊκούς χορούς του Στέγκου και στα τρία, τη λαϊκή αρχιτεκτονική και μορφές του καθ' ημέραν βίου, όπως η μεταφορά νερού με τη βαρέλα δεμένη στην πλάτη με τριχιά, παρασκευή ψωμιού και ψήσιμό του στη γάστρα και ακόμα στην Κερασά, του ορεινού όγκου της Οξυάς σε υψόμετρο 1.000 μ., βοσκή ποιμνίου, άμελξη των αιγοπροβάτων, στάλισμα τις μεσημβρινές ώρες, τυροκομία και μεταφορά τυριού στο χωριό για αποθήκευση. Στην ίδια περιοχή ηχογραφήθηκαν τα κουδούνια και βελάσματα των προβάτων στις πλαγιές του βουνού και το κάλεσμά τους από τον τσοπάνη για να συγκεντρωθούν και να τα οδηγήσει στη στρούγκα για άμελξη. Φιλμς μικρής χρονικά διάρκειας, αλλά με αυτονόητης σημασίας σή-

1. Στην κυρία Αλεξανδροπούλου οφείλω όχι μόνο την άμεση γνωριμία μου με την Άμπλιανη και τη φιλοξενία σ' αυτήν, αλλά και την πολύτιμη βοήθειά της σε δύο επιστημονικές μου εργασίες: «Η λαϊκή πανήγυρις του Αγίου Συμεώνος εις Μεσολόγγιον κατά την Πεντηκοστήν». *Επετηρίς Κέντρου Λαογραφίας* 18-19, 1965-66, σσ. 181-184, και «Οι πελάδες του Μεσολογγίου. Μια μορφή νεώτερου λιμναίου οικισμού». *Πρακτικά Διεθνούς Συνεδρίου Βαλκανικής Αρχιτεκτονικής*, Βέροια 2000, σσ. 49-56.

7. Χελιδονάκι θα γενώ

Χελιδονάκι θα γενώ, στην Αραπιά να πάω
 κι εκεί θα πάω να παντρευτώ να πάρω έναν αράπη,
 να κάθουμαι να τον ρωτώ πώς πιάνετ' η αγάπη.
 - Απού τα μάτια πιάνεται, στα χείλη κατεβαίνει,
 κι απού τα χείλη στην καρδιά ριζώνει και δε βγαίνει.

8. Μικρόπραματευτόπουλο

Μικρόπραματευτόπουλο ξεβγαίνει από την Πόλη,
 σέρνει μουλάρια τριάντα δυο, μούλες τριάντα πέντε.
 Κ' η μούλα η κρασογάλανη που' ταν ο νιος καβάλα,
 ο νιος αποκοιμήθηκε, μούλα παραστρατίζει.
 Σάντας ξυπνάει ο νιούτσικος τη μούλα του μαλώνει:
 - Σα πού με πας, παντάρημο και πάντα ρημασμένο,
 κι αν δε σε πάω στην αλυκή να σε φορτώσω αλάτι,
 πέντε μεριές από τη μια μεριά και πέντε απού την άλλη,
 και πέντε απανωσάμαρα να γένουν δεκαπέντε
 κι όθε 'ναι λιανοχάλικα να σε ξεκαλιγώνω,
 κι όθε 'ναι λάσπες και νερά να μπαίνω και καβάλα.

9. Της Άρτας το γιοφύρι (του Στέγκου)

(τραγουδούν αντιφωνικά άντρες και γυναίκες 9μελούς ομάδας)

Χίλιοι μαστόροι δούλευαν – μάτια, ματάκια
 (όλοι) της Άρτας το γιοφύρι – ματάκια λιγωμένα
 (άνδρες) της Άρτας το γιοφύρι – ματάκια λιγωμένα
 (γυναίκες) της Άρτας το γιοφύρι – ματάκια λιγωμένα
 (άνδρες) όλοι μερίτσα δούλευαν – μάτια, ματάκια
 (γυναίκες) όλοι μερίτσα δούλευαν – μάτια, ματάκια
 το βράδυ γκρεμιζόταν – ματάκια λιγωμένα.
 Πουλάκι πήγε κι έκατσε πίσω απ' την καμάρα.
 Μουδέ λαλούσε σαν πουλί, σαν τ' άλλα τα πουλάκια,
 μόν' ελαλούσε κι έλεγε μ' ανθρώπινη κουβέντα:
 - Μαστόροι μ', μην πιδεύεσθε και μη χασομεράτε,
 αν δε στεριώσεται άνθρωπο γκαμάρα δε στεριώνει...

Μάνθος Σταμούλης

Εκπαιδευτικός, μεταπτυχιακός φοιτητής στη Φιλοσοφική
Σχολή Ιωαννίνων

Το έθιμο του χορού του Στέγκου στην Άμπλιανη Ευρυτανίας

Στα πλαίσια Μεταπτυχιακού προγράμματος Σπουδών ασχολούμαι με τη διαχρονική μελέτη και ερμηνεία του εθίμου του χορού του Στέγκου στην Άμπλιανη Ευρυτανίας, την καταγραφή των όποιων μεταβολών έχουν συμβεί, τους συμβολισμούς που εμπεριέχει, καθώς και την απήχηση που έχει σήμερα στην τοπική κοινωνία.

Για τη μελέτη του εθίμου αυτού έγινε βιβλιογραφική έρευνα και εντοπίστηκαν πολύ σημαντικά στοιχεία σε κείμενα του Πάνου Βασιλείου, ο οποίος είχε επισκεφθεί την Άμπλιανη το 1962 και στο βιβλίο της Σπυριδούλας Αλεξανδροπούλου, *Η Άμπλιανη του μεσοπολέμου*. Επίσης, πολύ σημαντικές πληροφορίες και ανεκτίμητο οπτικοακουστικό υλικό διέσωσε ο Γεώργιος Αικατερινίδης με την επιτόπια έρευνα στην Άμπλιανη τον Ιούλιο του 1966.

Ακόμη, πολλές και χρήσιμες πληροφορίες και σχετικό υλικό μου παραχώρησε από το προσωπικό του αρχείο ο Αποστόλης Τασιούλης, ο οποίος ερεύννησε το χορό του Στέγκου τη δεκαετία του 1990 και συνέβαλε καθοριστικά στην αναβίωση του εθίμου. Για όλα αυτά τον ευχαριστώ θερμά.

Το μεγαλύτερο μέρος της μελέτης βασίζεται στην επιτόπια έρευνα και σε συνεντεύξεις από άτομα που έζησαν το έθιμο του χορού του Στέγκου και συμμετείχαν ενεργά σ' αυτό. Συγκεντρώνονται με τον τρόπο αυτό πολλές και σημαντικές πληροφορίες, οι οποίες οδηγούν

στην πληρέστερη καταγραφή και ερμηνεία του εθίμου. Την προσπάθειά μου αυτή ενίσχυσαν μέχρι στιγμής με το δικό τους τρόπο οι Αμπλιανίτες πληροφορητές μου: Σπυριδούλα Αλεξανδροπούλου, Χρύσα Νούλα-Καλτσούλα, Ευγενία Κοντογιάννη-Χαραλαμποπούλου, Βιολέτα Μπουτοπούλου - Χασάνου, Γεώργιος Σαρρής, Θεόδωρος Χασάνος, Σπύρος Πατούλιας, τους οποίους και ευχαριστώ πολύ. Να επισημάνω στο σημείο αυτό ότι η μελέτη-έρευνα συνεχίζεται με τη συλλογή επιπλέον πληροφοριών και από άλλους πληροφορητές για την πληρέστερη καταγραφή του εθίμου και τη διασταύρωση επιμέρους στοιχείων.

Ο χορός του Στέγκου

Ο χορός του Στέγκου δεν είναι ένας απλός χορός. Είναι μέρος ενός εθίμου με τελετουργικό περιεχόμενο. Διαδραματίζεται στο χοροστάσι του Στέγκου και εντάσσεται στα πλαίσια του διήμερου πανηγυριού για τον εορτασμό της Αγίας Παρασκευής. Το πανηγύρι αυτό είναι το σπουδαιότερο θρησκευτικό και κοινωνικό γεγονός για την κοινότητα της Άμπλιανης.

Το έθιμο αυτό είναι συνδεδεμένο με παραδόσεις, που σχετίζονται με την ιστορία και τη λειτουργία της κοινότητας. Έχει την καταγωγή του στα χρόνια της Τουρκοκρατίας και έχει επηρεαστεί από τις ιστορικές και κοινωνικές μεταβολές και τις αλλαγές στον τρόπο ζωής των κατοίκων της Άμπλιανης. Έτσι, με το πέρασμα των χρόνων, το έθιμο υφίσταται μεταβολές, καθώς προσπαθεί να προσαρμοστεί στα νέα δεδομένα. Οι μεταβολές αυτές είναι πιο εμφανείς στις εξής τρεις χρονικές περιόδους: α) τη χρονική περίοδο πριν τον πόλεμο του 1940, όταν η κοινότητα ευημερούσε και το έθιμο ήταν στην ακμή του, β) στα χρόνια από το 1940 μέχρι το 1990, κατά τα οποία η κοινότητα αλλάζει πολύ γρήγορα και το έθιμο παρακμάζει και εγκαταλείπεται και γ) στα χρόνια μετά το 1997 και την αναβίωση του εθίμου.

Ο χώρος

Ο Στέγκος είναι μια στενόμακρη λάκκα στην άκρη μιας ρεματιάς, κατάφυτης με ιτιές και πλατάνια. Είχε ορισθεί ως δημόσιος κοινόχρηστος χώρος από τα χρόνια που χτίστηκε το χωριό σ' αυτή τη θέση.

Στην άκρη του βρίσκονται δύο αιωνόβια πλατάνια¹. Είναι ένας τόπος φορτισμένος ιστορικά και πολιτισμικά, ώστε να λειτουργεί ως σύμβολο της ιδιαίτερης ταυτότητας, αλλά και του κοινοτικού πνεύματος των Αμπλιανιτών.

Στο χώρο αυτό, σύμφωνα με την παράδοση, έγινε πάλι ανάμεσα στον Αμπλιανίτη Τυλιγάδα και τον Αράπη, σωματοφύλακα του πασά των Ιωαννίνων. Αν νικούσε ο Αράπης, το χωριό θα έδινε στον πασά τους τακτικούς φόρους και δέκα κοπέλες για το χαρέμι του. Αν νικούσε ο Τυλιγάδας το χωριό θα απαλλασσόταν απ' όλους τους φόρους που πλήρωνε μέχρι τότε. Ο αγώνας ήταν σκληρός και αμείροπος. Τελικά νικητής αναδείχτηκε ο Τυλιγάδας. Ο πασάς κράτησε το λόγο του. Απάλλαξε το χωριό από τους φόρους και δεν απαίτησε ξανά κοπέλες από την Αμπλιανη για το χαρέμι του.

Σε ανάμνηση του γεγονότος αυτού όλοι οι Αμπλιανίτες κάθε χρόνο κατά τη διάρκεια του διήμερου πανηγυριού της Αγίας Παρασκευής συγκεντρώνονταν στην τοποθεσία αυτή, χόρευαν και τραγουδούσαν χωρίς τη συνοδεία μουσικών οργάνων τα τραγούδια του Στέγκου.

Ο χορός του Στέγκου πριν το 1940

Πριν το 1940, ανήμερα της Αγίας Παρασκευής και νωρίς το απόγευμα ξεκινούσαν από τα μαγαζιά, που βρίσκονταν στην κεντρική πλατεία, μερικοί άντρες, οι οποίοι φορούσαν φουστάνελες, –παλαιότερα χωρίς όργανα, αργότερα, γύρω στο 1935, με τα όργανα μπροστά (κλαρίνο, βιολί, λαούτο και σαντούρι)– με προορισμό το χοροστάσι στο Στέγκο. Κατέβαιναν με αργούς βηματισμούς συντονισμένοι με το ρυθμό των τραγουδιών που τραγουδούσαν όλοι μαζί. Μόλις άκουγαν, όσοι δεν ήταν στα μαγαζιά, τα τραγούδια κατηφόριζαν κι αυτοί προς το Στέγκο. Τα τραγούδια που τραγουδούσαν κατά τη διαδρομή ήταν: «Κινήσαν τα Τσαμόπουλα και τα καπετανόπουλα», «Ας παν να δουν τα μάτια μου», «Πιο πέρ' από τον ποταμό». Καθώς προχωρούσαν, συμμετείχαν όλο και περισσότερα άτομα, ώσπου η πομπή να καταλήξει στο Στέγκο. Τελικά, όλα τα μέλη της κοινότητας, εκτός από τους ανήμπορους και τους πενθούντες, συγκεντρώνονταν στο χοροστάσι.

1. Τα πλατάνια αυτά είναι 360 ετών, σύμφωνα με εκτίμηση του Θεοχάρη Τάγκα, αναπληρωτή καθηγητή Δασολογίας του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης. Η μέτρηση-εκτίμηση έγινε το καλοκαίρι του 2006.

Στο χορό² πιάνονταν πρώτοι οι άντρες κι αυτοί με συγκεκριμένη σειρά. Μπροστά οι ηλικιωμένοι που είχαν ντυθεί με φουστάνελες, ύστερα οι υπόλοιποι κατά σειρά ηλικίας. Τελευταίος πιανόταν ένας σεβαστός άντρας, προεστός, για να σύρει το χορό των γυναικών, όταν θα αποχωρούσαν προσωρινά οι άντρες. Αυτός κρατιόταν με την πρώτη γυναίκα με μαντίλι. Από τις γυναίκες πρώτες πιάνονταν οι νιόνυφες με τις νυφιάτικες στολές και όσες φορούσαν τις γιορτινές φορεσιές και την «αρματωσιά³» τους. Μετά έμπαιναν οι παντρεμένες γυναίκες που δε φορούσαν «άρματα» και ύστερα οι κοπέλες της παντρειάς. Οι ηλικιωμένες γυναίκες κάθονταν στη νότια πλευρά κάτω από τα μεγάλα πλατάνια, στο «χάζι» και χόρευαν μόνο τα τραγούδια του Στέγκου στο τέλος. Στο πρώτο μέρος χόρευαν τσάμικα, στα τρία και συρτά-καλαματιανά. Παλαιότερα όλα αυτά τα τραγούδια τα τραγουδούσαν όλοι όσοι παρευρίσκονταν στο χοροστάσι. Μετά το 1935, στη μέση του κύκλου κάθονταν οι μουσικοί με τα όργανα, οι οποίοι ήταν πάντα ξένοι⁴. Οι χορευτές σχημάτιζαν τρεις ομόκεντρους κύκλους με τους άντρες στον εξωτερικό κύκλο, τις παντρεμένες γυναίκες στο μεσαίο και τις ανύπαντρες κοπέλες στον εσωτερικό⁵.

Και ενώ χόρευαν, στους αντρικούς κύκλους των θεατών γίνονταν και οι τελευταίες συζητήσεις ως προς τα προξενιά, για τους ανύπαντρους νέους και νέες. Σε μια κλειστή κοινωνία σαν αυτή της Άμπλιανης, όπου η ενδογαμία αποτελούσε την κυρίαρχη μορφή επιλογής συντρόφου, τέτοιες κοινωνικές εκδηλώσεις λειτουργούσαν και ως «νυφοπάζαρο». Το πανηγύρι και ο χορός ήταν μια καλή ευκαιρία να συναντηθούν οι νέοι και οι νέες σε ηλικία γάμου. Εκεί γίνονταν από τους μεγαλύτερους προτάσεις για προξενιό που πολλές φορές κατέληγε σε «τελειώματα⁶».

Όταν ο ήλιος πλησίαζε προς τη δύση, σταματούσαν τα όργανα και χορευόταν ο τελευταίος χορός, ο χορός του Στέγκου. Έμπαιναν στο χορό μπροστά οι ηλικιωμένοι άντρες, ύστερα οι νεότεροι, κατόπιν οι ηλικιωμένες γυναίκες και προς το τέλος οι νεότερες γυναίκες.

2. Αναφέρει η Σπυριδούλα Αλεξανδροπούλου.

3. Τα κοσμήματά τους.

4. Αν και έρχονταν οι ίδιοι κάθε χρόνο, σχεδόν κανείς δε θυμάται τα ονόματά τους ούτε από πού έρχονταν. (Ο Σπύρος Πατούλιας αναφέρει το Βασίλη Τσιώτα από τη Μεγάλη Παλούκοβα-Μανδρινή, ο οποίος έπαιζε κλαρίνο και κάποιον Ρήγα).

5. Σύμφωνα με όσα υποστηρίζουν η Ευγενία (Βγένια) Κοντογιάννη-Χαραλαμποπούλου, ο Σπύρος Πατούλιας και ο Κωνσταντίνος Αθ. Μπαλωμένος στη «Φωνή της Άμπλιανης» /αρ. φύλλου 138, Νοεμ.-Δεκ. 2007.

Με το χορό του Στέγκου η κοινότητα δήλωνε ότι ήταν εκεί, παρούσα, ζωντανή, με όλο της το ανθρώπινο δυναμικό, και ότι θα συνεχίσει να είναι. Παρά τις όποιες εσωτερικές αντιθέσεις έδειχνε ενωμένη. Όλα ήταν σε «τάξη». Ο καθένας στη σειρά του ανάλογα με το φύλο του και την ηλικία του. Ο χορός αυτός ήταν γεμάτος συμβολισμούς. Σε μια παραδοσιακή κοινωνία σαν αυτή της Αμπλιανης στις πρώτες δεκαετίες του 20ού αιώνα κυρίαρχο στοιχείο στην κοινωνική ιεραρχία ήταν ο διαχωρισμός του πληθυσμού της ανάλογα με το φύλο και την ηλικία. Η κοινωνική διαστρωμάτωση και η ιεραρχία της κοινότητας επιδεικνυόταν και αναπαραγόταν συμβολικά και στο χορό του Στέγκου. Οι άντρες μπροστά σε σειρά ανάλογα με την ηλικία τους και οι γυναίκες πίσω με τον ίδιο τρόπο. Μια σειρά με πολύ σημαντικό κοινωνικό νόημα, με την οποία κινούταν και ανανεωνόταν επί αιώνες η τοπική κοινωνία. Η αποδοχή της σειράς αυτής στον χορό του Στέγκου επιβαλλόταν από άγραφους κανόνες της κοινότητας, συνέβαλλε δε στην ανάγκη διατήρησης της ισορροπίας της τοπικής κοινωνίας και παράλληλα επιβεβαίωνε και ενίσχυε την ενότητά της. Ο καθένας ήξερε τη σειρά του και την αποδεχόταν. Κάθε φορά πιανόταν εκεί που ταίριαζε στο φύλο του και την ηλικία του⁷.

Τα όργανα αποσύρονταν και έδιναν τη θέση τους στο τραγούδι με το στόμα. Ήταν ο αποκλειστικά δικός τους χορός και πίστευαν ότι οι ξένοι μουσικοί «αδυνατούσαν να αποδώσουν την πολύ αργή, ιδιότυπη αγωγή του, την χαρακτηριστική αδιάσπαστη ενότητα τραγουδιού και χορού»⁸. Τραγουδούσαν πρώτα οι άντρες και επαναλάμβαναν οι γυναίκες. Ήταν τόσοι πολλοί αυτοί που συμμετείχαν και τραγουδούσαν, που το τραγούδι τους ακουγόταν μέχρι την Κακιά Σκάλα, ψηλά στο βουνό. Τα τραγούδια που συνόδευαν το χορό ήταν πολύ παλιά, από τα βυζαντινά χρόνια. Αρχίζουν με το τραγούδι «Χίλιοι μαστόροι δούλευαν» (Του γεφυριού της Άρτας) και συνέχιζαν με το «Όσα λελούδια η άνοιξη». Αν τους έπαιρνε η ώρα, μπορεί να τραγουδούσαν και να χόρευαν με τον ίδιο τρόπο και κάποιο απ' τα τραγούδια, που είναι γνωστά ως τραγούδια του Στέγκου: «Βγήκα μάνα μ' κι αγνάντεψα»,

6. Σύμφωνα με μαρτυρίες της Σπυριδούλας Αλεξανδροπούλου.

7. Βλ. Νιτσιάκος Β., *Χορός και συμβολική έκφραση της Κοινότητας*. Το παράδειγμα του χορού στο Κίνικ (Περιβόλι Γρεβενών), στο Χορός και κοινωνία, Πνευματικό Κέντρο Δήμου Κόνιτσας, Κόνιτσα 1994, σελ. 35-40.

8. Αλεξανδροπούλου Σ. Κ., *Η Αμπλιανη του μεσοπολέμου*, Εκδόσεις Επτάλοφος ΑΒΕΕ, Αθήνα 2008, σελ. 187.

«Για πες το Χάιδω μ' να στο πω», «Στα κρουσταλλένια τα βουνά», «Μαρή με τα δασιά κουμπιά» και «Μικρό παραματευτόπουλο».

Ο χορός ήταν κυκλικός και η ρυθμική του αγωγή θύμιζε τσάμικο. Τα βήματα ήταν ιδιαίτερα μικρά, στρωτά και κοφτά που σου έδιναν την εντύπωση ότι, εκτός από τους δύο πρώτους άντρες, οι υπόλοιποι χορευτές, άντρες και γυναίκες, δε χόρευαν, απλά ακολουθούσαν με μικρά συνοδευτικά βήματα⁹. Όσοι όμως συμμετείχαν στο χορό επιμένουν ότι χόρευαν όλοι, άντρες και γυναίκες, και ότι έτσι χορευόταν ο χορός του Στέγκου¹⁰. Οι δύο πρώτοι χορευτές του κύκλου, κατά διαστήματα, χόρευαν επιτόπου και συχνά αντικριστά, πάντα όμως πιασμένοι μεταξύ τους, κάνοντας τις φιγούρες τους με μικρές αναπηδήσεις και άρσεις του ποδιού, με ρυθμό και ψυχή, αναδεικνύοντας τη λεβεντιά τους και τις χορευτικές τους ικανότητες. Όσο οι πρωτοχορευτές έκαναν τους αυτοσχεδιασμούς τους, κρατιούνταν μεταξύ τους με τα χέρια ψηλά και ανοικτά, ενώ οι υπόλοιποι δεν προχωρούσαν, χόρευαν επί τόπου πολύ διακριτικά, σχεδόν σταματούσαν. Κατά τη διάρκεια του χορού του Στέγκου, τη θέση των δύο πρώτων έπαιρναν δύο άλλοι, ήταν όμως πάντα άντρες ηλικιωμένοι με κύρος στην τοπική κοινωνία.

Ο χορός του Στέγκου συνεχιζόταν μέχρι που νύχτωνε. Τότε οι άντρες ανέβαιναν στα μαγαζιά στην κεντρική πλατεία, όπου έτρωγαν, έπιναν, τραγουδούσαν τραγούδια κλέφτικα, ιστορικά, τραγούδια της τάβλας και χόρευαν ξανά ως αργά κυρίως τσάμικα, στα τρία και συρτά, παλιότερα με το στόμα, αργότερα με τα όργανα. Επιστρέφοντας οι γυναίκες από το Στέγκο, μαζεύονταν στις αυλές των σπιτιών, παρέες παρέες κατά γειτονιές κι εκεί συνέχιζαν τους χορούς και τα τραγούδια χωρίς τη συνοδεία μουσικών οργάνων.

Το απόγευμα της επόμενης ημέρας (27 Ιουλίου) επαναλαμβανόταν η πομπή προς το Στέγκο, ο χορός στο χοροστάσι με τον ίδιο τρόπο και ολοκληρωνόταν η διαδικασία με τα τραγούδια και το χορό του Στέγκου. Όταν νύχτωνε, οι άντρες συνέχιζαν το γλέντι στα μαγαζιά στην κεντρική πλατεία, ενώ οι γυναίκες μαζεύονταν στις αυλές των σπιτιών κατά γειτονιές, όπου χόρευαν και τραγουδούσαν ως αργά το βράδυ.

9. Βλ. Αικατερινίδης Γ.Ν., *Έκθεσις Λαογραφικών Αποστολών εις Σταυροπήγιον Ευρυτανίας...* (ανάτ.), Ακαδημία Αθηνών, Επετηρίς Κέντρου Ερεύνης Ελληνικής Λαογραφίας τομ. ΙΗ/ΙΘ (1965/1966), Αθήνα 1967, σελ. 332.

10. Σύμφωνα με μαρτυρίες της Ευγενίας Κοντογιάννη-Χαραλαμποπούλου και του Σπύρου Πατούλια.

Ο χορός του Στέγκου μετά το 1940

Στη δύσκολα χρόνια της δεκαετίας του 1940 αρκετοί Αμπλιανίτες δεν ανέβηκαν με τα κοπάδια τους να ξεκαλοκαιριάσουν στην Άμπλιανη, είτε γιατί οι Γερμανοί κατακτητές είχαν απαγορεύσει τις μετακινήσεις προς τα ορεινά, όπου είχαν βρει καταφύγιο πολλοί αντάρτες της εθνικής αντίστασης, είτε γιατί στα χρόνια του εμφυλίου πολέμου τα βουνά της ορεινής Τριχωνίδας, της Ναυπακτίας και της Ευρυτανίας είχαν γίνει πεδία μαχών των αντίπαλων παρατάξεων. Κάτω απ' αυτές τις συνθήκες, ο χορός του Στέγκου, που ήταν άμεσα συνδεδεμένος με το χοροστάσι στην Άμπλιανη σταμάτησε να χορεύεται για μερικά χρόνια¹¹.

Μετά το 1952¹², ο χορός του Στέγκου συνέχισε να χορεύεται για κάμποσα χρόνια. Τα χρόνια αυτά, στο πανηγύρι και στο Στέγκο, κυρίαρχη θέση είχαν οι μουσικοί. Το τραγούδι με το στόμα περιορίστηκε μόνο στα τραγούδια και το χορό του Στέγκου. Οι μουσικοί ήταν αμπλιανίτικης καταγωγής και ήταν γνωστοί με το όνομα «Σκουραίοι». Το απόγευμα της γιορτής της Αγίας Παρασκευής κατέβαιναν, όπως παλιά, στο Στέγκο. Δεν υπήρχε, όμως, η μαζικότητα και η μεγαλοπρέπεια του παρελθόντος, καθώς οι οικογένειες, που ανέβηκαν στην Άμπλιανη τα πρώτα χρόνια της δεκαετίας του '50, ήταν κατά πολύ λιγότερες σε σχέση με τα προπολεμικά χρόνια. Επίσης, κανείς δε φορούσε την παραδοσιακή φορεσιά, είτε γιατί είχαν καταστραφεί μαζί με τα σπίτια τους στην Άμπλιανη τη δεκαετία που πέρασε, είτε γιατί κάποιες που σώθηκαν φυλάγονταν ως κόρη οφθαλμού σε ασφαλέστερο μέρος στις νέες μόνιμες κατοικίες στον κάμπο.

Παρατηρείται επίσης, μια ακόμη αλλαγή, όσον αφορά τη σειρά των τραγουδιών και χορών στο Στέγκο αυτά τα χρόνια. Το χορό στο Στέγκο άνοιγαν οι γεροντότεροι τραγουδώντας με το στόμα τα τραγούδια

11. Η Σπυριδούλα Αλεξανδροπούλου θυμάται ότι μέχρι και το 1943, που ανέβαινε στην Άμπλιανη, ο χορός του Στέγκου χορευόταν κανονικά. Ο Γεώργιος Σαρρής αναφέρει ότι στα χρόνια του εμφυλίου πολέμου 1947-1949, αλλά και τα δύο πρώτα χρόνια του επαναπατρισμού, ο χορός του Στέγκου δε χορεύτηκε για διαφορετικούς λόγους την κάθε χρονική περίοδο, στον εμφύλιο πόλεμο το χωριό είχε εγκαταλειφθεί και όταν επέστρεψαν, δεν ήταν αρκετοί οι χορευτές.

12. Ο Γεώργιος Σαρρής, ο οποίος ήταν από του πρώτους που ανέβηκε με την οικογένειά του στο χωριό μετά τον εμφύλιο πόλεμο, το καλοκαίρι του 1950, και από τότε κάθε χρόνο για πολλά χρόνια, υποστηρίζει ότι ο χορός του Στέγκου χορεύτηκε ξανά το καλοκαίρι του 1952 από πέντε άντρες και έξι-επτά γυναίκες. Συνέχισε δε να χορεύεται αδιάκοπα μέχρι το 1983, που έφυγαν από τη ζωή και οι τελευταίοι χορευτές του.

του χορού του Στέγκου, ξεκινώντας με το «Χίλιοι μαστόροι δούλευαν» και στη συνέχεια με το «Όσα λελούδια η άνοιξη». Μπροστά οι άντρες, πίσω οι γυναίκες, κατά σειρά ηλικίας, όπως παλιά. Οι μουσικοί, αν και Αμπλιανίτες, δεν συμμετείχαν με τα όργανά τους στο χορό αυτό. Τραγουδούσαν πρώτα οι άντρες και επαναλάμβαναν οι γυναίκες.

Μετά το χορό του Στέγκου, χορευόταν συνήθως το τραγούδι «Παπαδούλα». Το προτιμούσαν οι ηλικιωμένοι, οι οποίοι το τραγουδούσαν κιόλας, αλλά με τη συνοδεία των μουσικών οργάνων. Στη συνέχεια ακολουθούσε γλέντι με τα όργανα και με παραγγελίες επί πληρωμής. Χόρευαν τσάμικα, στα τρία, συρτά και καλαματιανά. Άλλοι προτιμούσαν τραγούδια που χόρευαν και οι γονείς τους, άλλοι τραγούδια που άκουγαν στα μέρη όπου ξεχείμαζαν ή εγκαταστάθηκαν πια μόνιμα.

Τον Ιούλιο του 1966, ο Γεώργιος Αικατερινίδης επισκέφτηκε την Άμπλιανη, ηχογράφησε τα τραγούδια του Στέγκου και κινηματογράφησε το χορό. Το υλικό αυτό αποτελεί σήμερα πολύτιμο στοιχείο στη μελέτη του παραπάνω εθίμου.

Στα χρόνια που ακολούθησαν λίγοι Αμπλιανίτες συνέχιζαν τον ημινομαδικό τρόπο ζωής και ανέβαιναν με τα κοπάδια τους στην Άμπλιανη το καλοκαίρι. Εγκαταλείφθηκε η υφαντουργία και γενικά ο παραδοσιακός τρόπος ζωής των κατοίκων της Άμπλιανης του μεσοπολέμου. Εγκαταλείφθηκε και ο χορός του Στέγκου, καθώς δεν μπόρεσε να περάσει στις νεότερες γενιές των Αμπλιανιτών. Ένας από τους βασικότερους λόγους, που οι Αμπλιανίτες σταμάτησαν να χορεύουν το χορό του Στέγκου, είναι οι πολύ γρήγορες μεταβολές στις κοινωνικές δομές της κοινότητας της Άμπλιανης μετά το 1950. Οι κάτοικοί της, οι οποίοι κατά το παρελθόν ήταν κυρίως ημινομάδες κτηνοτρόφοι και ζούσαν όλοι μαζί στο χωριό από το Μάιο μέχρι τον Οκτώβριο, άλλαξαν σταδιακά τρόπο ζωής –άλλοι έγιναν αστοί, άλλοι εγκαταστάθηκαν μόνιμα σε εύφορα μέρη κι έγιναν γεωργοί– και ανέβαιναν στην Άμπλιανη μόνο για παραθέριση και για λίγες μέρες.

Η αναβίωση του χορού του Στέγκου

Το καλοκαίρι του 1997 αναβίωσε το έθιμο του χορού του Στέγκου και από τότε χορεύεται κάθε χρόνο. Η αναβίωση έγινε με ευθύνη του Συλλόγου Αμπλιανιτών «Ο Στέγκος» με έδρα το Μεσολόγγι. Ήταν μια πολύ δύσκολη προσπάθεια, καθώς ο χορός είχε σχεδόν ξεχαστεί. Στην προσπάθειά τους αυτή η πρόεδρος του συλλόγου Χρύσα Νούλα-Καλ-

τσούλα και ο χοροδιδάσκαλος Απόστολος Τασιούλης συνάντησαν τον Γεώργιο Αικατερινίδη στην Αθήνα. Ο Γεώργιος Αικατερινίδης τους παραχώρησε πρόθυμα από το προσωπικό του αρχείο το υλικό της έρευνάς του στην Άμπλιανη το 1966. Έτσι βρέθηκε ο συνδετικός κρίκος και η αλυσίδα με το παρελθόν επανασυνδέθηκε. Ο Απόστολος Τασιούλης με μεγάλο αίσθημα ευθύνης και σεβασμού, στη βάση των στοιχείων του Αικατερινίδη, αλλά και με τη βοήθεια ηλικιωμένων Άμπλιανιτών δίδαξε στη χορευτική ομάδα του συλλόγου τους χορούς και τα τραγούδια του Στέγκου. Ανήμερα της Αγίας Παρασκευής, 26 Ιουλίου 1997, στο χοροστάσι του Στέγκου, πάνω από τριάντα άτομα ντυμένα με την παραδοσιακή φορεσιά της Άμπλιανης τραγούδησαν και χόρεψαν όπως πριν πολλά πολλά χρόνια.

Από το 1997 και μέχρι σήμερα, κάθε καλοκαίρι, ανήμερα της Αγίας Παρασκευής, αναβιώνει το έθιμο του χορού του Στέγκου. Συμμετέχουν κάποιοι ηλικιωμένοι, οι περισσότεροι χωρίς παραδοσιακές φορεσιές, όσοι συνέβαλαν στην αναβίωση του εθίμου και πολλά νέα παιδιά, αγόρια και κορίτσια, ντυμένα παραδοσιακά. Τα τελευταία δώδεκα χρόνια ο Θεόδωρος Χασάνος μαζεύει κάθε μέρα, τον Ιούλιο, τα παιδιά στο Στέγκο και τους μαθαίνει το χορό και τα τραγούδια του Στέγκου. Κάποια χρονιά είχε συγκεντρώσει γύρω στα εξήντα παιδιά.

Η αναβίωση του εθίμου γίνεται με πολλή προσοχή, με αγάπη και σεβασμό στην πολιτιστική μας κληρονομιά. Στα δεκατρία χρόνια αναβίωσης, το έθιμο δείχνει να αντέχει, ενώ ταυτόχρονα παρουσιάζει χρόνο με το χρόνο μεγαλύτερη αποδοχή από την τοπική κοινωνία και παράλληλα σημαντική συμμετοχή και τελεστών και θεατών. Έχει γίνει και πάλι το σημείο αναφοράς της Άμπλιανης, ενώ πολύ ενθαρρυντική είναι η συμμετοχή πολλών μικρών παιδιών.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Αικατερινίδης Γ. Ν., *Έκθεσις Λαογραφικών Αποστολών εις Σταυροπήγιον Ευρυτανίας...* (ανάτ.), Ακαδημία Αθηνών, Επετηρίς Κέντρου Ερεύνης Ελληνικής Λαογραφίας, τόμ. ΙΗ/ΙΘ (1965/1966), Αθήνα 1967, σελ. 331-343.
- Αλεξανδροπούλου Σ.Κ., *Η Άμπλιανη του μεσοπολέμου*, Εκδόσεις Επτάλοφος ΑΒΕΕ, Αθήνα 2008.
- Βασιλείου Π. Ι., *Η Άμπλιανη στην Αιτωλοακαρνανική και Ευρυτανική Εγκυκλοπαίδεια*, τόμ. 1, Διευθυντής: Κουφός Ι.Ν., Εκδόσεις «Αιτωλία», Αθήνα 1964, σελ. 383-392.

- Λουκόπουλος Δ., *Πώς υφαίνουν και ντύνονται οι Αιτωλοί*, Α' Έκδοση Ι.Ν. Σιδέρη, Εν Αθήναις 1927, Εκδόσεις Δωδώνη, Αθήνα-Γιάννινα 1985.
- Νιτσιάκος Β., *Χορός και συμβολική έκφραση της Κοινότητας*. Το παράδειγμα του χορού στο Κίνικ (Περιβόλι Γρεβενών), στο *Χορός και κοινωνία*, Πνευματικό Κέντρο Δήμου Κόνιτσας, Κόνιτσα 1994, σελ. 33-54.
- Τουριστικός Οδηγός Ευρυτανίας, Έκδοση Νομαρχίας Ευρυτανίας, 1971.

ΨΗΦΙΑΚΗ ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑ

ΖΑΧΑΡΙΑΣ ΖΗΝΕΛΗΣ

ΜΑΡΤΙΟΣ 2023